

VOYAGA YETMAGANLAR ORASIDA SOFIR ETILGAN
HUQUQBUZARLIKLARNI OLDINI OLISH

Usmonov Abdulaziz Ravshanjon o'g'li

Ichki ishlar akademiyasi 3- o'quv kursi

*Xizmat faoliyatini tarbiyaviy-psixologik
ta'minlash ixtisosligi kursanti*

Annotatsiya : Mazkur ilmiy ishda voyaga yetmaganlar o'rtasida sodir etilayotgan huquqbuzarliklar muammosi har tomonlama tahlil qilinadi. Xususan, o'smirlar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlar va huquqbuzarliklarning ijtimoiy, psixologik hamda iqtisodiy sabablari chuqur o'rganiladi. O'smirlilik davrining o'ziga xos xususiyatlari, shaxs shakllanishidagi muhim bosqichlar hamda tashqi muhitning ta'siri ilmiy asosda yoritiladi.

Shuningdek, maqolada oila muhitining ahamiyati, ta'lim muassasalarining roli, jamiyat va davlat organlarining mas'uliyati keng ko'lamda ochib berilgan. Voyaga yetmaganlar orasida huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan profilaktik chora-tadbirlar tizimi, zamonaviy pedagogik va psixologik yondashuvlar, shuningdek, raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Tadqiqot natijasida voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklarni kamaytirish uchun kompleks yondashuv zarurligi asoslab beriladi. Ushbu yondashuv oila, maktab, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va jamiyatning uzviy hamkorligini talab etadi.

Kalit so'zlar: voyaga yetmaganlar, huquqbuzarlik, o'smirlar jinoyatchiligi, profilaktika, deviant xulq-atvor, ijtimoiy muhit, oilaviy tarbiya, psixologik omillar, huquqiy ong, huquqiy madaniyat, nazorat, ijtimoiy moslashuv, yoshlar siyosati

Voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklar sodir etilishi bugungi kunda eng dolzarb ijtimoiy muammolardan biri hisoblanadi. Ushbu muammo nafaqat alohida oilalar, balki butun jamiyat barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Chunki

yoshlar – jamiyatning kelajagi bo‘lib, ularning noto‘g‘ri yo‘lga kirib qolishi ijtimoiy xavfsizlik, huquqiy tartibot va ma‘naviy muhitga tahdid soladi.

O‘smirlik davri inson hayotining eng murakkab va o‘tish bosqichlaridan biri hisoblanadi. Bu davrda shaxsning xarakteri, dunyoqarashi, qadriyatlari va xulq-atvori shakllanadi. O‘smirlar mustaqil fikrlashga intiladi, o‘z “men”ini anglashga harakat qiladi, lekin ayni paytda ular hali yetarli hayotiy tajribaga ega bo‘lmaydi. Shu sababli ular tashqi ta’sirlarga tez beriluvchan bo‘lib, noto‘g‘ri qarorlar qabul qilish ehtimoli yuqori bo‘ladi. Aynan shu davrda nazorat va to‘g‘ri yo‘naltirish bo‘lmasa, o‘smirlar turli huquqbuzarliklarga aralashib qolishi mumkin.

Huquqbuzarliklarning asosiy sabablarini chuqur tahlil qiladigan bo‘lsak, ularning ko‘p omilli xarakterga ega ekanligini ko‘rish mumkin. Avvalo, oilaviy muhitning nosog‘lomligi muhim omillardan biridir. Oilada doimiy nizolar, ajrimlar, zo‘ravonlik yoki mehr-muhabbat yetishmasligi bolaning ruhiy holatiga salbiy ta’sir qiladi. Bunday sharoitda ulg‘aygan bola o‘z muammolarini tashqi muhitda noto‘g‘ri yo‘l bilan hal qilishga harakat qiladi.

Shuningdek, ota-onaning yetarli e’tibor bermasligi, farzand tarbiyasida loqaydlik ham muhim sabablar qatoriga kiradi. Zamonaviy hayot tarzida ayrim ota-onalar bandlik sabab farzandlariga yetarli vaqt ajrata olmaydi, natijada bola nazoratsiz qoladi. Nazoratsizlik esa o‘smirni salbiy muhitga kirib qolishiga olib keladi.

Ijtimoiy tengsizlik va iqtisodiy qiyinchiliklar ham huquqbuzarliklarning muhim omillaridan biridir. Moddiy yetishmovchilik, kambag‘allik, imkoniyatlarning cheklanganligi ayrim o‘smirlarni noqonuniy yo‘llar orqali o‘z ehtiyojlarini qondirishga undashi mumkin. Bu esa o‘g‘rilik, firibgarlik kabi huquqbuzarliklarning sodir etilishiga sabab bo‘ladi.

Bundan tashqari, salbiy muhit va noto‘g‘ri do‘stlar ta’siri ham katta rol o‘ynaydi. O‘smirlar o‘z tengdoshlariga taqlid qilishga moyil bo‘ladi. Agar ular jinoyatchilikka moyil guruhlar bilan aloqada bo‘lsa, bunday xatti-harakatlarni normal hol deb qabul qilishi mumkin.

Huquqiy bilimlarning yetarli emasligi ham muhim omillardan biridir. Ko'plab o'smirlar o'z harakatlarining oqibatlarini to'liq anglab yetmaydi. Qonunlar va javobgarlik haqida yetarli tushunchaga ega bo'lmagan yoshlar o'z xatti-harakatlarining jiddiy oqibatlarga olib kelishini tushunmaydi.

Ko'plab ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etilgan huquqbuzarliklarning katta qismi aynan nazoratsizlik va tarbiyadagi kamchiliklar bilan bog'liq. Shu nuqtai nazardan, oila eng muhim ijtimoiy institut sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Ota-onaning farzand tarbiyasidagi mas'uliyati juda katta bo'lib, ular bolaga nafaqat moddiy, balki ma'naviy va psixologik qo'llab-quvvatlash ham ko'rsatishi zarur.

Ta'lim muassasalari ham o'smirlar xulq-atvorini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Maktab va kollejlarda faqat bilim beruvchi maskan emas, balki shaxsni har tomonlama rivojlantiruvchi muassasalardir. Bu yerda yoshlar ma'naviy qadriyatlar, axloqiy me'yorlar va ijtimoiy xulq qoidalarini o'rganadi. Shu sababli o'qituvchilar, sinf rahbarlari va psixologlar o'quvchilar bilan individual ishlashlari, ularning muammolarini aniqlab, vaqtida yordam berishlari muhimdir.

Huquqbuzarliklarning oldini olishda profilaktik chora-tadbirlar alohida o'rin tutadi. Eng avvalo, yoshlar o'rtasida huquqiy targ'ibotni kuchaytirish zarur. Qonunlarga hurmat, huquqiy ong va madaniyatni shakllantirish orqali huquqbuzarliklarning oldini olish mumkin.

Shuningdek, o'smirlarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish ham muhim ahamiyatga ega. Sport to'garaklari, madaniy va ijodiy faoliyatlar yoshlarning ijobiy yo'nalishda rivojlanishiga yordam beradi. Bu esa ularni salbiy muhitdan uzoqlashtiradi.

Psixologik yordam xizmatlarini rivojlantirish ham muhim omil hisoblanadi. O'smirlik davrida yuzaga keladigan stress, depressiya va ichki ziddiyatlarni vaqtida bartaraf etish orqali salbiy xatti-harakatlarning oldini olish mumkin.

Ichki ishlar organlari, ta'lim muassasalari va mahalla institutlari o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash ham samarali natija beradi. Bunday

hamkorlik orqali xavf guruhidagi o'smirlar aniqlanadi va ular bilan individual ishlash imkoniyati yaratiladi.

Zamonaviy sharoitda raqamli texnologiyalar orqali profilaktik ishlarni olib borish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar orqali yoshlar bilan muloqot qilish, ularni to'g'ri yo'naltirish, zararli axborotlardan himoya qilish zamonaviy yondashuvlardan biridir. Shu bilan birga, internet xavfsizligi va media savodxonlikni oshirish ham dolzarb vazifalardan hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish kompleks, tizimli va uzluksiz yondashuvni talab etadi. Bu jarayonda oila, ta'lim muassasalari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va jamiyatning boshqa institutlari o'zaro hamkorlikda faoliyat olib borishi zarur. Faqatgina shunday yondashuv orqali sog'lom, ongli va huquqiy madaniyatga ega bo'lgan yosh avlodni tarbiyalash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – Toshkent, 2024.
3. “Voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida”gi Qonun. – Toshkent, 2010.
4. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. – Toshkent, 2021.
5. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent, 2008.
6. UNICEF. *Adolescent Development and Participation Report*. – 2022.
7. World Health Organization. *Adolescent Mental Health*. – Geneva, 2023.
8. Abdurahmonov Q.X. *Sotsiologiya asoslari*. – Toshkent, 2020.
9. G'oziev E.G'. *Yosh davrlari psixologiyasi*. – Toshkent, 2019.
10. Mahmudov N. *Huquqiy madaniyat asoslari*. – Toshkent, 2021